

Egy dal életrajza

Lili Marleen

Ugyan ki olvassa ma már Gerhart Hauptmann harminc évig horgolt huszonkét énekes költeményét (*A nagy álom*, 1942)?

Hans Leip 1916-ban frott és a negyvenes évek elején ragályos sikert aratott versét, a Lili Marleent viszont még ma is dalolják, megkönnyezik, szívükhöz emelik a tömegek. Hiába toporzékolt dr. Goebbels, a propagandaminiszter. Hiába tiltották be éneklését, lemezfelvételének lejátszását. Hiába szüneteltették sugárzását a rádióadók: a dal diadalmasan facsargatta a szíveket. A frontokra terelt katonák és az otthonmaradt aggódók kikövetelik Leip költeményének további diadalútját.

A Lili Marleen eltörölhetetlen. A Lili Marleen halhatatlan. Amikor pedig defetistának bélyegzik a náci, kikiáltják hazafiatlannak, mivel halálhangulatot áraszt: fölkapja a dalt az ellenség. Ezentúl a londoni rádió sugározza a németeknek is. A front túoldalán is éneklik a katonák, és éneklir a túloldalt vállaló Marlene Dietrich is.

A Birodalmi Irodalmi Kamara ki-nevezett íróra, akiknek a fegyverük a tolluk, már a kutya sem emlékszik, Leip érzelmes verséből azonban népdal lett. Leip nem kurzusköltő. Poétává avatását nem irodákban végezték el. Grafikusnak tanult; szerkesztőként sodródott az irodalomhoz; majd sikereket arat elbeszéléseivel, könnyed regényeivel. Huszonhárom évesen írja meg a *Lied eines jungen Wachtpostens* című költeményét. Megzenésítik. Egy Lale Andersen nevű kis sanzonett számára adják. A mérsékelt hangú énekesnő kívánsághangversenyek csillaga lesz. Közkívánatra szakadatlanul éneklir *Az ifjú őrszem dalát* azóta, hogy a náci meg szállta Belgrádból Őrszempostát sugároz a német rádió. Estéknél mikrofon elé ül egy magát junger Wachtpostennek nevező rádiószpil-

ker, fölolvassir a szerbiai német hadsereg katonáinak üzeneteit és az otthonmaradtak válaszeveleit. Minden este így fejezte be a sikeres szpiker műsorát: „...és hallgatjuk majd a régi dalt...” Következett a régi dal. A Lili Marleen. Hans Leip szövegére Norbert Schultze zenéjével. Egykoron úgy hírllett — és Fassbindernek a slágerrel azonos című filmje is fölkapja a hírlélést —, a megzenésítés egykorú a verssel. „A régi dal”, így terjesztették, húsz éves már. Schultze azonban 1940-ben (a Lili Marleen-boom idején) mindössze huszonhét éves. S hacsak nem kilenc évesen komponálta zenéjét, humbug antikizálta az őrszemdalt.

Világgá híresült dala előtt és után is sikeres filmzeneszerzőként működött Schultze. Ő szerezte Rolf Thiele *Rosemarie*-jának kísérőzenéjét (1958) és Paul Verhoeven 1956-ban forgatott... *Wie einst Lili Marleen* muzsikáját. (Megjegyzendő: mielőtt Fassbinder leforgatta volna a híressé lett dal történetét, még egy Lili Marleen-film készült: a Grierson-munkatárs Humphrey Jennings *Story of Lili Marleen* címmel forgatta 1944-ben. Dokumentumfilmjében azt követi nyomon, hogyan hatott az érzelmes német nóta az angol katonákra.)

A rossz kis zene nem ismert határokat. A Belgrádból minden este 10 órakor sugárzott dalocska *Márikám* címmel Magyarországon is népszerű lett. Egyszerre öt divatos dizőz dalolta: Nagykovácsi Ilona, Kelly Anna, Rácz Vali, Ania Suli és Gervay Marica. Öten adták négy szövegváltozattal.

Márikámnak Nagykovácsi Ilona keresztelte el. 1941. november 16-án énekelte először a „gramofon” ötvenedik jubileumán tartott koncerten a Magyar Művelődés Házában (ma Erkel Színház), az alábbi kezdősorokkal:

Csöndes az éjjel, sehol semmi fény,

Őrszem áll a vártán, derék magyar legény,

Kelly Anna más szöveggel énekelte:

*Kívül a kaszárnyán, kint a kapunál,
Lámpa lángolt árván, most is ottan áll...*

Ezt Liszt Nándor költötte, a Nemzeti Színház titkára, akinek egészen másjellegű írásairól Kádár Gyula, a katonai kémelhárítás egyik vezetője számol be emlékirataiban, ahol ismerteti Liszt titkár besúgóleveleit.

Nagykovácsi bűgásában a Pátria lemezgyár préselte ki a dalt. Rácz Valiét 3000 példányban az Odeon-gyár dobta piacra a következő két kezdősorral:

*Szürke kaszárnya kapuja előtt
Most eszembe jutnak a régi szép idők...*

Zoltay Ernő írt magyar szöveget Ania Sulinak:

*Csendes régi dallam száll, kering felém,
Halk melódiáján a múltba nézek én...*

A művész az nyilatkozta a *Film, Színház, Irodalom*nak, hogy: „Az első részt sanzonnak, a másik részt bécsi valcernek énekelem, a harmadik rész nálam foxtrótt, a negyedik rumba, végül az ötödik hazafias induló. Amikor hazafias hangulat következik a számban, imígyen szövegek:

*Édes hazám most harcra hív,
Mert érte halni kész e szív,
A nagy győzelemért, ez mindennel felér...*

Mikor az egészet befejeztem, akkor a Rákóczi-induló melódiájára hagyom el a színpadot.”

A filológiai tisztesség megkívánja annak megemléztését, hogy dr. Varjú Gézáné Vigh Ilona, a pestszavárlaki főügyész felesége *Visszavárlak én* címmel ugyancsak megverselte a fülekbe és szívekbe bemászott melódiát.

Bármily nagy a siker: öt dizőz és ötféle szöveg sok a jóból. Rózsavölgyi és Tsa. perelt. A bíróság igazat adott a kiadócégeknek, mivel a kottakiadás jogát csakis ők biztosították. Azontúl csak két magyar szövegváltozatot volt szabad énekelni. Az egyik referéja a *Márikám*, a másiké: *Én édes angyalom*.

Vihar egy kis dalért? Profitról volt szó, nem patriotizmusról. Kövér jogdíjakról és eladott lemezek megkötés utáni százalékról.

Fentiekből bárki arra következtethet, hogy jóllehet, a nagyközönség termeli meg a szájtízének megfelelő művészi élményt, az üzlet és a politika működik, a kulisszák hátterében. És nem téved, ha így gondolja.

Hans Leipről, a dal eredeti költőjéről azt tudósítja a *Világirodalmi Lexikon*, hogy „a fasiszta uralom alatt pacifista eszméi miatt üldözött”. Heinz Hilpert a Deutschen Theater 1941/42-es évi műsortervébe fölterjeszti Leip *Idothea* című drámáját dr. Schösser birodalmi dramaturghoz engedélyezés végett (Illés

„Csecebecseárusként búcsúzott a szórakoztatóipartól”
(középen: Hanna Schygulla)

Endre Törtétkjével együtt), amint azt Jutta Wardetzky *Színházpolitika a fasiszta Németországban* könyvében olvasható: bemutatója eltanácsoltatik. Leip nem kerül színre. Nem üldözik, de nem is pártfogolják szkepticismusa miatt azidőtájt, amikor elmenekültek vagy hallgatnak az igaziak, rosszakat ír néhány hiúságán és kényelmén megfogott jeles, és betűremkednek az irodalomba a buzgó és gyorskezü kontárok, a képlékeny lelkiismeretű irodalmi törtétkék. Fölvirrad a tehetségteleneknek. A Goebels-vezényelte birodalmi irodalomban nem az a nagy kérdés, amit Julien Benda az írástudók árulásának nevez. Ellenkezőleg: az írástudatlanok árulása veszi át a prímet. A legostobábbak még képviselőséget is vállalnak, nem okulva a meggötésített öreg Hauptmann példájából, aki olyanokkal ült le vacsorálni, akiket nem hívott volna meg korábban asztalához és olyanoktól vette át az ál-

lami babért, akikkel nemrég kezét sem fogott volna.

Fassbinder ezt a kort és ezt a problémát ígerte megfilmesíteni a *Lili Marleen*-ben. A kérdést: áru-e a művészet? Hogy mennyire alkalmasak a művészek politikai szolgálatra. Egy Purzer nevű írta eredetileg a forgatókönyvet, a rendező azonban szőröstül-bőröstül átírta. Sajnos éppen abban az elkereskedelmiesedő korszakában, ami utolsó filmjeit jellemzi, a tizenöt részes Döblin-regényből készült *Berlin, Alexanderplatz* óta. Schwarzenberg operatőr felvételei kiszidolozottak és tarkák, mint a búcsúbeli bazári bővlik. Becsillog a fölvevőgépbe szikrázóan minden lámpa. Kitakarítottan nettek a belsők. Sejtelmesen páráznak a külső fölvételek. 2000 méter szirup ez, akár a Genetből giccesített *Querelle*. Internacionális fogyasztásra fölknált bűgöcsiga. S az a rendező, aki félamatőr-ellenprofi-korában a száraz és kegyetlen, engedmények nélküli *Katzenmacher* őszinte undokságával tűnt ki, utolsó három munkájában csecebecseárusként búcsúzott a szórakoztatóipartól.

A dal történetéből silány melodráma lett. Willy néven Hanna Schygulla játssza Lale Andersent, belekeverve egy ponyvaüzű ellenállási históriába a Robert Mendelssohnnak elkeresztelt svájci milliomosgyerek iránt érzett regényes szerelem következtében. Mendelssohn szölkére festett hajjal egy Giancarlo Giannini

nevezetű úr alakítja, és úgy fest a dolog, mintha az utolsó percben lemondott volna a kiszemelt főszereplő, és az éppen arra járó olasz szíveségből vállalta volna el a szerepet. Az énekesnőnek valóban volt egy svájci szerelme a valóságban. A fiatalabb éveiben nagy kujon Rolf Liebermannal volt viszonya, azzal a zeneszerzővel (és a modern operának szállást adó intendánsi hírverővel), aki Joseph Loseyval tető alá hozta a *Don Giovanni* megfilmesítését.

A *Lili Marleen* olyan, mint egy amerikai film az európai antifasiszta ellenállás valamelyik epizódjáról. Csak rosszabb.

Fassbinder meg akarta csinálni azt a filmet, amelyben a művész saját sikerének csapdájába kerül. De nem tudta megcsinálni, mivel a siker lépén ragadt ő maga is.

MOLNÁR GÁL PÉTER

Lili Marleen (Lili Marleen) — NSZK, 1980. Rendezte: Rainer Werner Fassbinder. Írta: Lale Andersen *Der Himmel hat viele Farben* című regénye nyomán R. W. Fassbinder, Manfred Purzer és Joshua Sinclair. Kép: Xaver Schwarzenberg. Zene: Peer Raben. A *Lili Marleen* című dal szerzői: Norbert Schulze és Hans Leis. Szereplők: Hanna Schygulla (Willie Bunterberg), Giancarlo Giannini (Robert Mendelssohn), Mel Ferrer (David Mendelssohn), Karl Heinz von Hassel (Hans Henkel), Erik Schumann (Von Strehlow), Udo Kier (Drewitz), Christine Kauffmann (Miriam). Gyártó: Romy Film — CIP Film — Rialto Film. *Feliratos.*